

RELAȚIILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI CU TRANSILVANIA ÎN TIMPUL DOMNIILOR LUI BASARAB IV CEL TÂNĂR (ȚEPELUȘ)

Daniela Mitea

Cluj-Napoca

Scopul acestui studiu este de a reconsidera și de a aprofunda relațiile dintre Basarab al IV-lea cel Tânăr (supranumit în mărturiile externe Țepeluș) și autoritățile transilvănene și maghiare, din două mari puncte de vedere, reflectând atât aspectele economice, cât, cu precădere, pe cele politice ale legăturilor. Domnia aparține celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea, perioadă caracterizată prin instabilitatea politică accentuată a funcției supreme în statul muntean, situație datorată deselor schimbări ale cârmuitorilor, urmate de pretendențe periculoase și reveniri la fel de spectaculoase. Această situație era generată atât de conflictul dintre interesele transilvano-maghiare și moldave de a susține pe tronul muntean domni cu orientare politico-militară antiotomană, cât și de presiunile turcești, care obligau la acțiuni anticreștine în materie de politică externă. În această ambianță s-au derulat și cele patru scurte domnii ale lui Basarab cel Tânăr, adus inițial pe tronul muntean cu sprijin din Transilvania, între 20 octombrie 1474 și noiembrie - decembrie același an, apoi prin intermediul lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, între 9 ianuarie 1478 și iunie 1480, pentru a treia oară, de data aceasta cu sprijin turcesc, între 7 noiembrie 1480 și 8 iulie 1481, iar a patra oară, între 16 august 1481 și 23 martie-13 iulie 1482¹. Studiul cuprinde referiri și la perioadele în care Basarab cel Tânăr nu a deținut efectiv puterea, pentru a putea surprinde real raportarea la factorii de decizie transilvăneni, precum și la legăturile politico-militare cu suveranul moldovean, în condițiile presiunilor turcești.

¹ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor din Țara Românească și Moldova, a. 1324-1881*, vol. I, *Secolele XIV-XVI*, București, 2001, p. 111-112, 120-121, 126-127. Datele legate de punctele terminus ale exercitării funcției supreme în stat reprezintă doar niște repere orientative, care sunt evidențiate fie în corelație cu anumite evenimente în urma cărora a fost instaurat sau a fost înlăturat domnul din funcție, fie în strânsă legătură cu unele acte emise pentru prima sau ultima oară de către acesta. Cronologia domniilor propusă mai sus nu corespunde decât *grosso modo* periodizărilor mai vechi, de pildă cea din *Istoria României în date*, coord. Constantin C. Giurescu, București, 1971, p. 454, unde Basarab Țepeluș domnește între noiembrie 1477 și septembrie 1481, respectiv între noiembrie 1481 și după 23 martie 1482.

Acest domn, ca și în general toți deținătorii funcției supreme în statul muntean în a doua jumătate a secolului al XV-lea, s-au situat pe o poziție politico-militară dificilă, oscilând, fără a reuși să găsească un echilibru concret, între imperativul susținerii cauzei Creștinătății și compromisul otoman pentru stabilitatea politică în regiune și menținerea în domnie. Situația în sine a dăunat Țării Românești, deoarece permitea statelor vecine să controleze politica sa externă și uneori chiar și pe cea internă, dominând-o atât în planul politico-militar, cât și în cel economic. De aceea, sunt dificil de decelat anumite direcții de politică externă ale unui domn care a fost prins la mijloc, fără drept de apel, în conflictul dintre Creștinătate și lumea otomană.

Relațiile economice ale Țării Românești cu Transilvania în timpul domniei lui Basarab IV cel Tânăr (Țepeluș) au început să fie reglementate încă din lunile noiembrie-decembrie ale anului 1477 sau posibil de la începutul lui 1478, imediat după ce domnul muntean îi anunța pe brașoveni că a ocupat tronul : *Țara Românească este în mâinile mele și sunt domn în Țara Românească*. Chiar în aceeași scrisoare, suveranul punea, la modul general, problema condițiilor de desfășurare a comerțului brașovean și ardelen în genere, în spațiul muntean : *domnia mea vreau pace, și să vie oamenii voștri în pace la Țara Românească, cu marfă și cu ce le place*².

Aceste cadre generale ale desfășurării schimburilor, insuficient de clar conturate, au fost mai bine detaliate într-un act din 1478, în care același domn acorda libertate comercială deplină pentru brașoveni în Țara Românească : *oamenii voștri pot să umble cu marfă mare în țara noastră și să se hrănească slobod și în bunăvoie, ca și până acum... nimănui nu i se va întâmpla nimic...sărăcii să se hrănească*. În schimbul acestui privilegiu, solicita, în sistem de reciprocitate, aceleași condiții și pentru comerțul muntean la Brașov, *cu marfă mare și să facă negoț și să se hrănească slobod și în bunăvoie și nimănui nimic să nu i se întâmple, de-ar fi chiar răzmiriță*³. Ca și în alte documente aparținând celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea, a început să se afirme pregnant și în relațiile dintre Țările Române principiul inviolabilității negustorilor, pe lângă cel al solilor, activitatea și integritatea personală a acestora și a bunurilor lor nefiind lezate, cel puțin teoretic, de niciun conflict politico-militar. Condițiile comerțului muntean în Transilvania nu erau specificate din punctul de vedere al dreptului de depozit, dar putem ușor subînțelege că de fapt libertatea de mișcare a negustorilor Țării Românești pe teritoriul transilvan era, în fapt, foarte limitată sub acest aspect.

Principiile legăturilor comerciale ale Țării Românești cu sașii au fost statuate și în 1478, printr-o *carte de încredințare* a lui Basarab cel Tânăr, emisă la cererea brașovenilor care, la rândul lor, erau solicitați de către domnul muntean pentru un salvconduct. Negustorii brașoveni și ardeleni în general, veniți în Țara Românească, puteau așadar *să umble în pace... și să facă negoț în pace și să se întoarcă îndărăt în*

² Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească în secolele XV și XVI*, vol. I (1413-1508), București, 1905, nr. CVII, p. 134-135 (în continuare, Ioan Bogdan, *Documente*).

³ *Ibidem*, nr. CIX, p. 136-137.

pace, iar același tratament trebuia să fie recunoscut și de către orașul Brașov pentru negustorii munteni⁴. Deși nu avem mărturii în acest sens și deși schimburile erau mai intense cu orașul de la poalele Tâmppei, putem bănui existența unor legături economice, poate nu chiar atât de intense, și cu comunitatea orașului Sibiu.

Aceste reglementări nu se respectau întru totul în practicile comerciale curente de ambele părți, de vreme ce alte precizări asupra aceleiași libertăți comerciale erau reiterate relativ frecvent, într-o scrisoare databilă, după 29 mai și înainte de octombrie 1479⁵, a lui Basarab Țepeluș către brașoveni, emisă în urma poruncii lui Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, de a se respecta libertatea negoțului: *să umble săracii slobози și să se hrănească... oricine va veni să târguiască în țara domniei mele, tot slobod se va întoarce*⁶. Necesitatea sublinierii inviolabilității persoanei și a bunurilor negustorești putea denota, dincolo de precizările necesare, o nesiguranță a drumurilor și a condițiilor comerțului, mai ales având în vedere amenințarea turcească generalizată, valabilă pentru ambele versante ale Carpaților, pe de o parte, precum și pericolul pretendenților ardeleni ale *vrăjmașilor* domniei, pe de altă parte. Astfel, la 27 octombrie 1479, Țepeluș transmitea brașovenilor că negustorii ardeleni pot să meargă *în pace și cu toată libertatea* în Țara Românească, dar condiționa acest privilegiu, cât și apărarea în fața turcilor cei prădalnici prin îndepărtarea lui Laiotă Basarab⁷.

Pentru anii 1479-1480, *cărțile de încredințare* și salvconductele au fost reconfirmate, în aceiași termeni, cu deosebirea că erau mai detaliate ca și conținut, fiind precizat, de pildă, și faptul că Basarab cel Tânăr se oferea să-i despăgubească pe negustorii brașoveni care ar fi suferit pagube în Țara Românească. Această referire venea pe fondul campaniei militare turcești în Transilvania, din toamna anului 1479 și a situației politico-militare create în acel moment și câteva luni după acea incursiune. Principiul libertății comerțului, chiar și în vremuri de război, era reafirmat, tot în sistem de reciprocitate, pentru a deveni o regulă în cadrul practicilor comerciale între Transilvania și Țara Românească: *măcar că este răzmiriță, să umble negustorii slobози, ca în vreme de pace... ci să umble oamenii voștri aci, iar ai noștri acolo, fără nicio pagubă*⁸. Tocmai în condițiile instabilității

⁴ *Ibidem*, nr. CX, p. 137-138; Grigore G. Tocilescu, *534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul 1346-1603*, București, 1931, nr. 113, p. 106-107 (în continuare, Grigore G. Tocilescu, *534 documente*); *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, vol. VII (1474-1486), publicate de Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch și Gernot Nussbächer, București, 1991, nr. 4229, p. 163 (în continuare, *Ub.* VII).

⁵ Înainte de înfrângerea turcilor de către ardeleni la Câmpul Pâinii, în 13 octombrie 1479. Conform datării din *Ub.* VII..., p. 214.

⁶ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXVIII, p. 145-146; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 116, p. 109-110; *Ub.* VII..., nr. 4309, p. 213-214.

⁷ Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de..., vol. XV - *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu)*, publicate după copiile Academiei Române de Nicolae Iorga, partea I (1358-1600), București, 1911, nr. CLXXXV, p. 104 (în continuare, *Hurmuzaki XV/1*); Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CCLXXXVI, p. 337-338; *Ub.* VII..., nr. 4319, p. 219.

⁸ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXVI, p. 156-157; *Ub.* VII..., nr. 4224, p. 160-161.

politice a domniilor muntene, libertatea comercială și inviolabilitatea negustorilor erau singurele garanții ale unor legături economice normale între cele două state.

În pofida acestor reglementări, au existat inerente derogări de la aspectele stabilite oficial, un exemplu elocvent fiind constituit de pricina unui mare negustor muntean, Petriță din Târgoviște, pentru care, undeva între anii 1480-1482, însuși Basarab cel Tânăr intervenea pentru a-i face personal dreptate, în litigiul aceluia cu Dimitru (Dumitru) al lui Bour, care i-a luat pe nedrept marfa depusă spre păstrare la Brașov și a zălogit-o între timp unui alt om. Domnul muntean promitea că va judeca pricina cu dreptate și pentru aceasta se asigura că Petriță nu era dator în Ardeal, cerând în același timp ca *marfa să nu i se risipească*⁹. Apoi, dintr-un alt act, databil tot în aceeași perioadă, aflăm că Țepeluș veghea, de asemenea, ca datoriile aceluiași Petriță să-i fie plătite după moarte de către ginerele aceluia, Andrea, în calitate de executor testamentar, pentru Paul - 300 de florini, iar pentru Cloș Mehel (Mechel Clos) - răscumpărarea unor scule. Grijă deosebită a domnului, care se oferea personal să despăgubească pentru uneltele respective, era justificată prin faptul că acel Petriță îi fusese *părinte în Duhul Sfânt*¹⁰. Gestul în sine îl califica pe domn drept mare negustor¹¹, implicându-se direct în buna desfășurare a schimburilor comerciale, în încercarea de a deține un control cât mai strâns asupra relațiilor cu Transilvania.

Undeva în intervalul 1478-1482, dar mai probabil spre sfârșitul domniei, Basarab cel Tânăr înăsprea condițiile negoțului, situându-se pe poziții protecționiste, ca răspuns la abuzurile brașovenilor în relațiile comerciale cu Țara Românească, dar și la reticența și ostilitatea lor politică. Țepeluș se plângea magistratului Brașovului de nedreptățile la care erau supuși negustorii munteni în Ardeal, expunându-le concret situația: *după ce vă tocmiți cu ei, voi nu le luați marfa cu soroc, ci îi țineți (acolo) și nu le plățiți....săracii noștri iau marfa de la turci și aceștia le pun soroc... aduc cărți de la împăratul (sultanul) și neavând ei de unde să plătească, îi dăm legați turcilor*. Circumstanțele, destul de grave, erau generalizate și asociate cu limitările pe care dreptul de depozit le conferea, de vreme ce domnul muntean trăgea concluzia că *asa mi-au sărăcit toți negustorii, căci voi nici nu le plățiți, nici nu-i lăsați să vînză altor negustori din Țara Ungurească, iar marfa care nu vă place, voi nu-i lăsați să și-o trimeată îndărăt*. Pentru a fi mai concludent, Țepeluș dădea drept exemplu practicile păguboase ale brașovenilor, care distrugeau mărfurile nedorite, așa cum se întâmplase cu piperul, și ajungeau chiar să omoare negustori munteni, cum a fost în cazul lui Dragotă¹². Din aceste aprecieri nu putem decât să deducem că brașovenii săvârșiseră

⁹ Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 145, p. 138-139; Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXXIX, p. 171-172; *Ub. VII...*, nr. 4218, p. 158.

În *Ub. VII*, actul este datat în intervalul noiembrie 1477-martie/aprilie 1482, practic putând fi emis oricând în timpul domniei muntene a lui Basarab Țepeluș. Din păcate, documentele slavo-române nu permit în toate cazurile datări mai precise.

¹⁰ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXL, p. 172-173; *Ub. VII...*, nr. 4219, p. 159.

¹¹ Thomas Năgler, *România și sașii până la 1848 (relații economice, sociale și politice)*, Sibiu, 1997, p. 129-130.

¹² Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXLV, p. 175-177.

numeroase abuzuri, atât individuale, cât și prevalându-se de dreptul lor de depozit în relațiile cu muntenii, fapt care, coroborat cu mărirea vămile, reușea să le asigure preponderența comercială în raporturile cu Țara Românească. Deși nu avea instrumentele politice și nici economice de a limita supremația săsească asupra comerțului muntean, Țepeluș protesta totuși prin atitudini și măsuri coerente, dar fără finalitate concretă.

Tendențe de dominație și de reglementare arbitrară a raporturilor comerciale din partea ardelenilor s-au întâlnit și în domeniul soluționării pricinilor dintre negustori, context în care același Dragotă, menționat anterior, se afla în proces cu un oarecare Petru, fiind judecați la Sibiu. Acțiunea judecătorească de pe teritoriul Ardealului contravenea însă jurisdicției domnului Basarab cel Tânăr, care-și exprima astfel nemulțumirea față de sibieni, într-un act în care arăta că: *vreau să-mi judec singur oamenii*, iar cei doi *au fost judecați de domnia mea și abia după aceea s-au pârât și acolo*¹³.

Drept urmare a abuzurilor comerciale ale ardelenilor, Țepeluș a luat măsuri restrictive, chiar protecționiste în privința schimburilor economice, astfel că negustorii brașoveni erau invitați să ia *marfa de la neguțătorii noștri la hotar*, iar vămile trebuiau să fie plătite în mod echitabil, de către munteni - turcilor și domnului țării, iar de către ardeleni - ungurilor. Măsura era justificată de către suveran prin aceea că *altfel îmi fac ceartă și cu unгурii și cu turcii*, această afirmație caracterizând nu doar raporturile comerciale și politice, ci domnia sa în ansamblu¹⁴. Nevoia economică reală era însă aceea de a situa comerțul pe baze de reciprocitate, atitudinea lui Basarab cel Tânăr situându-se în continuarea tendințelor similare ale înaintașilor săi pe tronul muntean, Vladislav al II-lea și Radu cel Frumos¹⁵. Întrucâtva, hotărârea instituirii schimburilor dintre transilvăneni și munteni la hotarele Țării Românești anula totala libertate comercială a negustorilor din Ardeal, statuând o limitare asemănătoare, dar nu echivalentă cu dreptul de depozit. Considerăm însă că măsura a fost una temporară, un drept real de etapă și de depozit muntean față de comerțul transilvănean la sud de Carpați constituindu-se însă mult mai târziu și doar prin măsuri protecționiste bine reglementate, cum au fost cele ale lui Neagoe Basarab¹⁶.

În ceea ce privește relațiile politice ale lui Basarab cel Tânăr cu Transilvania, acestea s-au situat în jurul demersurilor pentru acceptarea și recunoașterea domniei sale muntene de către autoritățile ardeleni, mai ales în condițiile în care acesta se aliniase cerințelor militare otomane. Țepeluș a avut în permanență o problemă de lipsă de legitimitate în fața factorilor de decizie transilvăneni și maghiari, care își pierduseră total încrederea în loialitatea acestuia față de cauza creștină, de unde și

¹³ Petre P. Panaitescu, *Documente slavo-române din Sibiu (1470-1653)*, București, 1938, nr. II, p. 10 (în continuare, Petre P. Panaitescu, *Documente*); *Ub. VII...*, nr. 4217, p. 158.

¹⁴ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXLV, p. 175-177.

¹⁵ Șerban Papacostea, *Începuturile politicii comerciale a Țării Românești și Moldovei (secolele XIV-XVI). Drum și stat*, în Idem, *Geneza statului în Evul Mediu românesc. Studii critice*, București, 1999, p. 172, 189.

¹⁶ *Ibidem*, p. 220.

sprijinirea permanentă în Ardeal a adversarilor domniei, cărora li s-au dat chiar puteri sporite în relaționarea cu mediul de la sud de Carpați.

În septembrie 1474, viitorul domn, pe atunci doar pretendent la tronul Țării Românești, cerea brașovenilor protecție pentru credincioșii săi, pe care *să nu-i bântuiți și să nu lăsați să-i prade sau să-i asuprească*, deoarece aceștia *vin să slujească doar vouă și craiului, și eu împreună cu ei*¹⁷. Își exprima în acest fel aderența, chiar militară, față de politica maghiară în spațiul muntean, urmărind să-și asigure sprijinul ardelean în dobândirea domniei, mai ales într-un moment în care se pregătea să treacă din Transilvania în Țara Românească, pentru ocuparea tronului. În anul 1474, Basarab cel Tânăr era adăpostit la curtea lui Blasiu Magyar, voievodul Transilvaniei. Între conducerea Ardealului, pe de o parte, și Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, pe de altă parte, se încheiase o înțelegere, în urma căreia Basarab Laiotă urma să fie înlocuit cu Basarab Țepeluș, prin intermediul unei năvăliri comune, pe timp de iarnă. Astfel, la 1 octombrie 1474, Ștefan cel Mare a pustiit cetatea Teleajenului, pentru ca, între timp, Ștefan Báthory să descindă în Țara Românească împreună cu Basarab cel Tânăr, aceștia fiind însă respinși în 5 octombrie¹⁸, pentru ca mai apoi trupele ardeleni să-l înfrângă totuși pe Laiotă Basarab în 20 octombrie 1474¹⁹.

Intervalul cuprins între 20 octombrie și noiembrie-decembrie 1474 este considerat așadar o primă domnie a lui Basarab cel Tânăr în Țara Românească²⁰, fapt care se confirmă și din relatările cronicii moldo-germane: *și apoi Ștefan voievod s-a întors acasă în țara lui, atunci au venit iarăși ungerii cu Țepeluș, în ziua de 20 a aceleiași luni și au dobândit țara de la Basarab și au așezat ca voievod pe Țepeluș*²¹. La sfârșitul anului 1474 și în 1475, acesta se afla deja la curtea lui Ștefan cel Mare, împreună cu o ceată de boieri fugari, petrecând acolo sărbătorile creștinești ale Crăciunului²², deoarece fusese scos din domnie de către turci. Aceștia l-au readus pe tronul muntean pe Radu cel Frumos, cel care l-a și ajutat de altfel pe sultan la 10 ianuarie 1475, în lupta de la Vaslui²³. Într-un document ardelean din 22 aprilie 1476, Țepeluș era menționat sub denotația de *Parvum Bozzorab* (Basarab cel Mic), fiind trimis în Transilvania de către Matei Corvin, la curtea căruia se pare că ajunsese. Era însoțit de Gheorghe Bethlen, vicevoievodul Transilvaniei, Ladislau Vlad (Vlad Țepeș) și Ștefan Báthory, voievodul ardelean, ultimul fiind numit în calitate de căpitan suprem și conducător al războiului cu turcii²⁴. În toamna anului 1476, Báthory l-a impus însă pe tronul

¹⁷ Ub. VII..., nr. 4018, p. 26; Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CV, p. 131-132.

¹⁸ *Letopisețul de la Putna nr. II*, în Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române din secolele XV-XVI*, ediție revăzută și completată de Petre P. Panaitescu, București, 1959, p. 63.

¹⁹ Nicolae Iorga, *Studii și documente cu privire la Istoria Românilor*, vol. III, *Fragmente de cronici și știri despre cronicari*, București, 1901, p. XXXVI-XXXVII.

²⁰ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 111-112.

²¹ *Cronica moldo-germană*, în Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române...*, p. 32.

²² Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, 1990, p. 84-85.

²³ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 112.

²⁴ *Hurmuzaki XV/1*, nr. CLXIII, p. 93.

muntean pe Vlad Țepeș, cu ajutorul lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei, așa că Țepeluș mai avea de așteptat²⁵.

La 13 martie 1477, Basarab ce Tânăr scria pârgarilor brașoveni din tabăra lui Ștefan cel Mare, de la Vaslui, mai precis lui Cârstea Roșu și judeului regesc al Brașovului, cărora le aducea la cunoștință faptul că avea nădejde că Dumnezeu îl va ajuta să recupereze țara părintelui său²⁶, urmărind probabil să se asigure că marele oraș săsesc nu-i va fi întru totul potrivit, deși avea deja o tradiție puternică în a sprijini pe oponenții domnilor aflați în scaun, pentru a le putea influența politica față de forțele creștine.

În intervalul cuprins între 11 noiembrie și 10 decembrie 1477 sau cel târziu la începutul lunii ianuarie 1478²⁷, Țepeluș a ocupat tronul muntean, cu sprijinul lui Ștefan cel Mare, al cărui locțiitor (prefect, guvernator militar) în Țara Românească era considerat a fi de către Dlugosz²⁸, fapt despre care îi anunța pe brașoveni : *Țara Românească este în mâinile mele*, oferindu-le, în același timp, asigurări de prietenie, pace, liniște, libertate comercială, dar mai ales de protecție în fața intențiilor ofensive ale Porții : *n-am vrut să las pe turci să vă facă rău*²⁹. Această ultimă garanție, cu o conotație defensivă exagerată, putea ascunde în spatele ei o posibilă supunere către turci a domnului, inevitabilă în măsura nevoii sale de consacrare pe tronul muntean, gestul fiind atribuit deja primei jumătăți a anului 1478³⁰.

O nouă confirmare a intențiilor domniei muntene față de Transilvania a fost încredințată și unui sol ardelean trimis în Țara Românească, Turc Janoș (Török János), acesta având misiunea de a transmite brașovenilor intențiile de prietenie ale domnului, care garanta pe această cale inviolabilitatea solilor, printr-un salvconduct: *omul acela să vie slobod și în bună voie, și să se întoarcă slobod și în pace, și să nu fie împiedicat de nimenea*³¹. Asigurările erau reiterate, deoarece noul cârmuitor dorea să fie sigur că ardelenii îl acceptă, mai ales pentru că aceștia nu participaseră la impunerea sa pe tron și cu atât mai mult cu cât ei găzduiau deja în mijlocul lor atât pe Basarab Laiotă, fostul domn aflat în exil, cât și pe boierul său credincios, Udriște³².

Un alt motiv pentru care Țepeluș iniția legături diplomatice atât de insistente cu Ardealul era și acela că în 28 ianuarie 1478, Petru Geréb de Vingard, voievodul Transilvaniei, le conferise temei legal brașovenilor pentru a adăposti la ei pe

²⁵ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 120-121.

²⁶ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CVI, p. 133-134; Grigore G. Tocilescu, *534...*, nr. 107, p. 101-102; *Ub. VII...*, nr. 4179, p. 134; referiri și la Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 105.

²⁷ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 106 ; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 121.

²⁸ Grigore C. Conduratu, *Încercări istorice. Relațiunile Țerii Românești și Moldovei cu Ungaria. Până în anul 1526*, cu o scrisoare de G. G. Tocilescu, București, 1898, p. 179.

²⁹ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CVII, p. 134-135; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 111, p. 104-105; *Ub. VII...*, nr. 4208, p. 154-155.

³⁰ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 121.

³¹ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CVIII, p. 135-136; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 110, p. 103-104; *Ub. VII...*, nr. 4209, p. 155.

³² Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 106.

muntenii siliți să se refugieze la nordul Carpaților, în contextul împrejurărilor politico-militare nefaste pentru ei, pentru soțiile, familiile, lucrurile și bunurile lor³³. De altfel, cu puțin timp înainte, la 10 decembrie 1477, voievodul ardelean ceruse magistratului orașului Brașov să păzească bine granițele de *infidelii regatului*, dovadă a neîncrederii oficialităților de peste munți în noua putere munteană³⁴. Ca urmare a acestor inițiative, Țepeluș cerea vehement juraților brașoveni *Hanăș Crețul* (Hannes Kraus) și Paul să-i expulzeze pe *acei vrăjmași, ce umblă printre voi, și le dați pâine, și-i țineți*, deoarece ocrotirea lor dăunează bunelor relații și înțelegerii dintre ei, ceea ce *nu este bine*³⁵.

După 15 iunie 1478, Țepeluș iniția chiar tratative cu Matei Corvin, regele Ungariei, prin intermediul emisarilor săi, jupânii Neagul și Stanciul, care erau trimiși pentru a face *pace și bine*. Domnul muntean cerea cu această ocazie brașovenilor să delege și un reprezentant al lor pe lângă această solie, pentru a fi martor la negocieri și pentru a-l informa asupra mersului discuțiilor, și, de asemenea, înnoia mai vechea solicitare de alungare a vrăjmașilor săi din zona Brașovului, pretendenți care *m-au amărât până în gât*, așa cum se exprima chiar Țepeluș³⁶.

La 19 iunie 1478, Basarab cel Tânăr, care încheiase în mod sigur pace cu sultanul la o dată anterioară³⁷, informa pe magistratul orașului Brașov asupra proiectului de pace turco-maghiară, care urma să fie intermediată prin soli munteni, întorși în țară atât de la suveranul Ungariei, cât și de la sultan. Solicita, de asemenea, trimiterea unor oameni ai regelui și bărbați importanți, *pentru a face pace și unire* între cele două părți. Pacea cu turcii, oferită atât de generos de către domn, includea ca primă etapă acordul cu Țara Românească, constituindu-se, în fapt, și într-o recunoaștere a suveranului în funcție de către autoritățile politice transilvănene și maghiare. Basarab Țepeluș revendica pe această cale și drepturile asupra Amlășului și Făgărașului³⁸, care, deși nu mai aparțineau *de iure* Țării Românești, stârneau, mai ales cu astfel de ocazii, pretenții nejustificate de stăpânire. Aceste teritorii fuseseră acordate de către regele Ungariei sașilor ardeleni prin diploma de la 11 august 1472³⁹, până la o dată anterioară celei de 25 februarie 1476, când Laiotă Basarab, domnul Țării Românești, imputa sibienilor supărările provocate de aceștia oamenilor săi din Făgăraș⁴⁰. Probabil că după moartea lui Basarab cel Bătrân, încă din anul 1480⁴¹, ținutul Făgărașului i-a fost acordat

³³ *Ub.* VII..., nr. 4234, p. 166; *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXV, p. 98-99.

³⁴ *Ub.* VII..., nr. 4226, p. 162; *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXIV, p. 98.

³⁵ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXIII, p. 140-141; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 138, p. 132-133; *Ub.* VII..., nr. 4253, p. 180.

³⁶ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXII, p. 139-140; *Ub.* VII..., nr. 4252, p. 180; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 114, p. 107-108.

³⁷ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 121.

³⁸ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXVI, p. 99; *Ub.* VII..., nr. 4256, p. 181-182; Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CCLXXXV, p. 338.

³⁹ *Ub.* VI..., nr. 3927, p. 532-533.

⁴⁰ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLI, p. 87-88.

⁴¹ Ștefan Meteș, *Moșiile domnilor și boierilor din țările Române în Ardeal și Ungaria*, Arad, 1925, p. 18.

boierului Udriște, trăitor în Ardeal și sprijinitor al domnilor Basarab Laiotă și Vlad Călugărul, tot până la stingerea sa din viață⁴².

Legat de aceeași intermediere a păcii între Regatul Ungariei și Imperiul Otoman, Țepeluș începuse serios demersurile la 19 iunie 1478, dovadă stând înștiințarea domnului de către boierii Stan Cortofleșt și Cârja (Crâju) în legătură cu desfășurarea soliei lor pe lângă Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei. Regele Ungariei, informat de însuși Báthory despre inițiativa munteană, îi delegase pe Nicolae Bánffy și pe Kinizsy Pál pentru discuții, în urma cărora Țepeluș arăta că au adus *bine și pace, cum n-a avut nici un domn din Țara Românească, afară de Radul voievod*⁴³. Basarab Laiotă, în exilul său transilvan, aflase și el despre această inițiativă, dar s-a menținut constant pe pozițiile adoptate anterior, știind de altfel din propria sa experiență că înțelegerea nu va dura mult.

Așadar, normalizarea relațiilor dintre Transilvania și Țara Românească era realizată în contextul reglementării raporturilor cu Imperiul Otoman, dovadă a faptului că Țepeluș încerca, pe această cale, să reconcilieze interesele contrare ale celor două mari puteri în ceea ce privea spațiul muntean, tocmai pentru a păstra acel echilibru, care să nu-l oblige să aleagă exclusiv o alianță, oricare ar fi fost ea, în dauna celeilalte. Din păcate, acest proiect nu avea cum să reziste decât pe termen scurt, iar tendința lui Basarab cel Tânăr de a continua acest gen de politică l-a condus inevitabil în situația în care, conformându-se ingerințelor Porții pentru rămânerea în domnie, va intra în conflict cu Transilvania și Moldova, fapt care-i va grăbi căderea. Această situație de blocaj periculos la nivelul inițiativei politice ducea invariabil la înlăturarea domnului în funcție și înlocuirea cu un altul, care la rândul lui avea o soartă similară.

Tratativele au continuat, se pare, neajungându-se însă la definitivarea unui acord până la 13 septembrie 1478 (sau 1479)⁴⁴, când Țepeluș îl recomanda brașovenilor pe trimisul său, jupan Vintilă stolnicul, ocazie cu care amintea faptul că *a dat Dumnezeu pace și bine și că pe solul luminăției craiului l-am petrecut cu cinste*⁴⁵. Exprimarea ne indică faptul că negocierile ajunseseră la un numitor comun, cel puțin din punctul muntean de vedere, și că Matei Corvin a acceptat măcar tratativele, pentru care își trimisese emisarii, chiar dacă nu le-a ratificat.

Tot un Vintilă, posibil aceeași persoană⁴⁶, dar situată de această dată pe o treaptă dregătorească mai înaltă, de logofăt, se întorcea de la Constantinopol, înainte de 13 octombrie 1479, cu știri proaspete despre intențiile ofensive ale turcilor, care erau comunicate de Basarab cel Tânăr sibienilor, în scopul de a-l înștiința, la rândul lor, pe Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei. Informațiile furnizate ar fi putut fi

⁴² Alexandru Lapedatu, *Vlad-Vodă Călugărul. 1482-1496*, București, 1903, p. 46-47.

⁴³ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CCXXII, p. 269-270; *Ub. VII...*, nr. 4257, p. 182; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 392, p. 392.

⁴⁴ Posibil și 1479, după datarea din *Ub. VII...*, nr. 4276, p. 194.

⁴⁵ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXI, p. 138-139; *Ub. VII...*, nr. 4276, p. 194; Grigore G. Tocilescu, *534 documente...*, nr. 132, p. 127-128.

⁴⁶ A se vedea, în acest sens, explicațiile din *Ub. VII...*, nr. 4276, p. 194.

ușor exagerate, deoarece efectivele și intențiile otomane erau mult sporite, pentru a se ajunge la precizarea că sultanul *niciodată de când e dânsul împărat, nu s-a pregătit ca astă dată*⁴⁷. Pe de altă parte însă, afirmația trebuie luată în considerare, deoarece prezența de anvergură a turcilor în Țara Românească fusese consemnată încă din 20 aprilie 1479, când Ștefan cel Mare îi informa pe brașoveni despre această stare de lucruri, fără a putea însă desluși, prin intermediul spionilor, care erau de fapt intențiile otomane⁴⁸. Între brașoveni și domnul Moldovei, pe de o parte, și între aceiași brașoveni și voievodul Transilvaniei, pe de altă parte, s-a purtat în această perioadă o vie corespondență, subsumată nevoilor apărării antiotomane, în care informațiile adunate din zona munteană erau împărtășite reciproc, printr-o bună comunicare, în folosul intereselor creștine generale.

Încă din 3 iulie 1479, Ștefan Báthory scria din Sibiu brașovenilor că marea *mulțime a turcilor* a venit în Țara Românească și că muntenii se pregătesc să năvălească în Făgăraș, credem că probabil împotriva lui Laiotă, care deținea atunci ținutul. Acest fapt a determinat intensificarea pazei și solicitarea brașovenilor în vederea aprovizionării cetății Bran, incursiunea turcească fiind eventual pe direcția Câmpulung-Rucăr⁴⁹. La 14 august 1479, din tabăra de la Sas-Sebeș, voievodul îi întreba pe brașoveni noutăți de la sud de Carpați, despre efectivele turcilor și despre *câți (oșteni) are adunați Bozorab* (Basarab Țepeluș). Sașii întrețineau așadar spioni în Țara Românească - numiți în document *exploratores*⁵⁰, pentru a putea fi la curent cu ultimele mișcări ale dușmanilor, care priveau într-o măsură așa de mare soarta Transilvaniei și Ungariei.

De aceea probabil, prin actul emis înainte de 13 octombrie 1479, la care am făcut referire anterior, domnul muntean solicita indirect precizarea unei poziții mai ferme a Transilvaniei în cadrul alianței politico-militare antiotomane, pentru ca să știe ce comportament să adopte în fața turcilor, că *acum eu n-am pe cine să mă sprijinesc, deoarece n-am văzut nici o credință până acum și nici o scrisoare cu jurământ*⁵¹. Comparând mărturiile documentare analizate anterior, nu-l acuzăm pe Țepeluș de duplicitate politică în relațiile cu Transilvania și Ungaria, ci mai degrabă de imposibilitatea luării unor decizii în concordanță cu nevoile reale ale țării și cu interesele diplomatice ale domniei, orientate, firește, spre Creștinătate. Departe de a-l disculpa pentru implicarea sa în acțiunile militare anticreștine inițiate de către turci, considerăm că domnul Țării Românești a făcut tot posibilul pentru a-și menține tronul, în primul rând, și, în al doilea rând, a încercat, prin supunerea sa, să tempereze ofensivele otomane vizând Transilvania. Nu ar fi putut face mai mult decât cu prețul capului.

⁴⁷ Silviu Dragomir, *Documente nouă privitoare la relațiile Țării Românești cu Sibiul în secolii XV și XVI*, extras din *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, Cluj, IV, nr. 7, 1927, p. 16-17 (în continuare, Silviu Dragomir, *Documente nouă*); *Ub. VII...*, nr. 4316, p. 217.

⁴⁸ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXX, p. 101.

⁴⁹ *Ibidem*, nr. CLXXXII, p. 102-103; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 107

⁵⁰ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXXIV, p. 103-104.

⁵¹ Silviu Dragomir, *Documente nouă...*, nr. 7, 1927, p. 16-17; *Ub. VII...*, nr. 4316, p. 217.

În altă ordine de idei, deși a stârnit la început anumite reticențe, domnia lui Basarab cel Tânăr a fost acceptată până la urmă, *volens-nolens*, de către Transilvania, relațiile politice menținându-se totuși în anumite limite de normalitate până în toamna anului 1479⁵², dar deteriorându-se considerabil după expediția de pradă a lui Mihaloglu Ali-bei, Hasanbeioğlu Isa-bei și Malkocioglu Bali-bei în Ardeal⁵³, soldată cu înfrângerea lor răsunătoare de către trupele lui Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei și Kinizsy Pál, căpitanul general al părților inferioare ale Regatului Ungariei, la Câmpul Pâinii, la data de 13 octombrie 1479⁵⁴. Efectivele turcilor de 43.000 de oșteni, precum și *întreg poporul valahilor* fuseseră călăuziți să treacă munții de către oamenii lui Basarab cel Tânăr, care au luat parte și la bătălie, trăgând cu puștile de după un gard de sulii folosit drept parapet. Participarea lor a fost relevată atât de mărturiile străine contemporane⁵⁵, cât și de o epistolă a lui Matei Corvin, regele Ungariei, către papa Sixt IV, din data de 22 octombrie 1479, în care îi aducea la cunoștință impresionanta sa victorie împotriva păgânilor⁵⁶, care s-au retras în grabă prin Țara Românească, pe la Gherghița, apoi pe Olt, spre Nicopole și Vidin⁵⁷.

Acest episod va deteriora definitiv legăturile domnului cu Transilvania, ale cărei autorități îl vor suspecta în permanență de alianță cu turcii și de duplicitate, în ciuda eforturilor sale diplomatice intense de a-și schimba imaginea în mediul ardelean și chiar în pofida unor posibile bune intenții, care nu se mai bucurau însă de prea multă încredere. Sașii au adăpostit în permanență în mijlocul lor atât pe fostul domn, Basarab cel Bătrân, cât și pe boierul devotat aceluia, Udriște, pentru ca mai apoi să-l susțină pe viitorul oblăduitor al Țării Românești, Vlad Călugărul. La o dată ulterioară luptei de la Câmpul Pâinii, în 27 octombrie 1479, Basarab cel Tânăr scria brașovenilor pentru a le recâștiga încrederea, sub pretextul reînnoirii libertăților comerciale, cerând din partea lui Ștefan Báthory un salvconduct pentru un sol, pe care urma să-l trimită *ca să încheie pace*. Preciza că *toate câte s-au întâmplat până acum, sunt pricinuite de către Laiotă și*, prin urmare, acesta trebuie îndepărtat, promițând că *de atunci încolo... turcii n-o să poată să (mai) aibă drum (acces) prin țara transalpină*⁵⁸.

⁵² Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 107.

⁵³ *Cronica lui Șemseddin Ahmed bin Suleiman Kemal-Pașa-Zade*, în Mihail Guboglu, Mustafa A. Mehmet, *Cronici turcești privind Țările Române*. Extrase, vol. I (sec. XV- mijlocul sec. XVII), București, 1966, p. 214-216.

⁵⁴ Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI. Evoluția unui concept în contextul vremii*, București, 2001, p. 219.

⁵⁵ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor, adunate din depozitele de manuscrise ale Apusului*, vol. III, București, 1897, p. 102; Idem, *Carpații în luptele dintre români și unguri*, în Idem, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, ed. îngrijită de Șerban Papacostea, București, 1984, p. 178.

⁵⁶ Andreas Veress, *Acta et epistolae relationum Transylvaniae Hungariaeque cum Moldavia et Valachia*, vol. I (1468-1540), în *Fontes Rerum Transylvanicarum*, tomus IV, Budapesta, 1914, nr. 30, p. 32-33 (în continuare, Andreas Veress, *Acta et epistolae*).

⁵⁷ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 108.

⁵⁸ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXXV, p. 104.

Tocmai datorită lipsei de considerație cu care era privit domnul muntean, mai ales după ce acesta sprijinise efortul militar otoman în Transilvania, la 21 decembrie 1479, Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, scria brașovenilor că *îl trimitem pe acest mărit Basarab voievod în mijlocul vostru, pentru apărarea voastră*, referindu-se desigur la Basarab Laiotă, care primise misiunea de a-i apăra pe sași. El trebuia, de asemenea, să fie pus la curent cu toate informațiile referitoare la mișcările turcilor, adunate de spioni din ținuturile transalpine, având dreptul de a ridica pe brașoveni la oaste în caz de nevoie, *pentru apărarea regatului*⁵⁹. Puterile politico-militare largi, asemănătoare atribuțiilor comitelui secuilor, acordate unui fost conducător al unei țări vecine și pretendent la tronul muntean, dușman al domnului în funcție, dar ocrotitul ardelenilor, relevă clar poziția ostilă și nevoia de control a Transilvaniei și Ungariei față de Țepeluș.

Domnul muntean a încercat chiar să se disculpe într-un fel față de foștii săi aliați creștini, referitor la participarea la campania beilor Mihalogli, relatând într-o scrisoare de la sfârșitul lui octombrie 1479, că oamenii săi au fost opriți de către Ali-beg, ca să nu știe nimic despre trecerea turcilor, după cum nici el nu a știut de ce îl chema același comandant otoman în tabăra sa. A arătat că inițial dușmanii s-ar fi orientat asupra Brașovului, dar că el i-a convins, rugându-i *în genunchi*, să se orienteze spre Sibiu, sub pretextul că el tocmai prădase orașul de la poalele Tâmppei. Îi încredința solemn pe brașoveni că ține *pace și dreptate* cu ei, asigurându-le libertatea solilor și a negustorilor. Se angaja, de asemenea, ca atât timp cât va trăi să nu-i mai lase pe turci să le prade nimic, nici dacă n-ar fi pace între Ungaria și Imperiul Otoman, cu condiția ca și brașovenii să izgonească pe *toți vrăjmașii și neprieteni* săi, adăpostiți în orașul lor. În caz contrar, îi amenința că va veni ca să-i prade el însuși⁶⁰. Scrisori similare au fost emise și în decembrie 1479, dovadă că autoritățile Brașovului erau neînduplecate față de domnul muntean, care încerca să-i prezinte pe pribegi ca pe *vrăjmașii întregii Creștinătăți*, care *nu umblă spre binele vostru*. Sașii se mulțumeau, nepăsători însă, să-l asigure pe Basarab Țepeluș, într-o manieră deloc convingătoare, că acei *vrăjmași* n-au venit cu știrea lui Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei. Cererile de eliberare a solilor munteni, de pedepsire a pribegilor din Transilvania, dușmani ai domniei, și sublinierea necesității de a se încheia un acord între părți, fie el și unul mutual, consimțit prin jurământ reciproc, erau însă amânate de brașoveni *sine die*⁶¹.

În perioada cuprinsă între decembrie 1479 și februarie 1480, Basarab Țepeluș nu a rezidat în Țara Românească, ci, datorită presiunilor otomane, dar și faptului că nu a primit la timp asigurări solide de susținere de peste munți, s-a orientat clar înspre compromisul cu Poarta, ducându-se personal la curtea sultanului Mehmed al II-lea, pentru a se închina și pentru a obține în acest fel garanții de pace și de siguranță din partea turcilor, atât pentru Țara Românească, cât și pentru

⁵⁹ *Ibidem*, nr. CLXXXVI, p. 104-105.

⁶⁰ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXX, p. 147-149, datat de către editor în septembrie-octombrie 1479, dar după 13 octombrie 1479, în opinia noastră.

⁶¹ *Ibidem*, nr. CXXI, p. 149-151.

Transilvania și Ungaria⁶². S-a întors de la Constantinopol probabil undeva înainte de 25 februarie 1480⁶³.

În acest scurt interimat, domnul a lăsat conducerea politică a țării pe umerii vornicilor Neagu și Vladul, precum și ai vistiernicului Cazan, de slăbiciunea cărora a știut însă să profite Basarab Laiotă, care, ajutat de oamenii săi credincioși din satele Tohan și Zărnești, a reușit să sustragă întreaga vistierie munteană, în urma unei descinderi la sud de Carpați. Tot atunci a luat drept ostatice trei femei din familia lui Basarab cel Tânăr: Maria, soția lui Țepeluș, tot o Maria, bunica domnului, și o rudă⁶⁴, într-un moment în care regenții erau ocupați să dezbată anumite probleme cu solii trimiși de Ștefan Báthory în părțile transalpine⁶⁵. Soarta acestor femei nobile a fost hotărâtă de către însuși Matei Corvin, regele Ungariei, care porunca la 25 februarie 1480 ca prizonierele să fie *încredințate* cu cinste *spre pază* în mâinile brașovenilor, scoțându-le astfel din captivitatea lui Basarab Laiotă (*Senior*), care le adusese prinse din Țara Românească⁶⁶. Ulterior, Maria, bunica lui Basarab cel Tânăr, a fost adoptată drept *fiică de suflet* a voievodului ardelean Ștefan Báthory⁶⁷, care, deși a luat-o sub protecția sa, nu a pus-o în libertate. Domnul muntean a luptat pe cale diplomatică pentru eliberarea ostaticelor și pentru înapoierea vistieriei, dar din păcate nu avem mărturii concrete despre soluționarea acestor probleme. Există o întreagă corespondență în care Țepeluș solicita autorităților brașovene retrocedarea averii sale, *ca să mă apăr cu ea, spre binele multor creștini*⁶⁸, deoarece *era să fie scut creștinilor*. Nici chiar argumentul apărării antiotomane nu a fost, se pare, suficient de solid, ci dimpotrivă, domnului muntean i-a fost cerută chiar și o răscumpărare de 2000 de florini pentru eliberarea rudelor sale captive în Ardeal, din care nu a acceptat să dea însă *nici doi bani roșii*⁶⁹. A menținut o comunicare intensă cu soția sa, Maria, prin intermediul mai multor trimiși, printre care Iuga, Moș, Dragomir și Petru⁷⁰, pentru ca apoi izvoarele să nu mai ofere date despre soarta acesteia, iar relațiile domnului cu ardelenii să ia altă turnură. Într-un final, prizoniera a fost eliberată printr-un schimb de ostatice.

Basarab Țepeluș a devenit în 1480 un personaj indezirabil, mai ales după închinarea către turci, astfel că s-a constituit o „monstruoasă coalitie” vizând înlăturarea sa din domnie, compusă din armata lui Matei Corvin, regele Ungariei, la care s-au alăturat și trupele lui Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Înainte de 9 iulie 1480, când regina Beatrix a Ungariei relata lui Hercules I, ducele Ferrarei,

⁶² Silviu Dragomir, *Documente nouă...*, nr. 8, p. 17-19.

⁶³ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 108.

⁶⁴ Idem, *Femeile în viața neamului nostru. Chipuri, datine, fapte, mărturii*, Vălenii de Munte, 1911, p. 11.

⁶⁵ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CCXXIII, p. 270-272; Nicolae Iorga, *Istoria românilor în chipuri și icoane*, București, 1992, p. 63.

⁶⁶ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXXVIII, p. 106.

⁶⁷ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXVIII, p. 159-161.

⁶⁸ *Ibidem*, nr. CXII, p. 151-152.

⁶⁹ *Ibidem*, nr. CXXVII, p. 157-159.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. CXXIX, p. 161; nr. CXXX, p. 162; nr. CXXXI, p. 162.

despre înfrângerea lui Basarab cel Tânăr, probabil undeva în iunie 1480, domnul Țării Românești era înlăturat, scăpând doar cu patru oameni⁷¹ și refugiindu-se probabil peste Dunăre, pe teritoriul otoman. Tot cu sprijinul turcilor, va relua tronul Țării Românești la o dată anterioară celei de 7 noiembrie 1480, pentru o domnie supusă în esență comandamentelor otomane, chiar dacă în aparență își păstrase bunele intenții față de Creștinătate⁷².

Astfel, într-o scrisoare adresată sibienilor, păstrată într-o copie contemporană, datată martie-aprilie 1481, domnul muntean arăta că a tratat cu turcii *pentru binele Creștinătății*, deși pe creștini nu-i părăsesc obiceiurile rele de a se dușmăni între ei. Făcea aluzie, firește, la ostilitatea pe care o întâmpina atât din partea autorităților transilvane și maghiare, cât și dinspre Ștefan cel Mare, domnul Moldovei. Epistola este, în sine, una dintre cele mai elocvente mărturii ale statutului politico-juridic al Țării Românești, raportat atât la Imperiul Otoman, cât mai ales la Regatul Ungariei. Considerațiile asupra poziției politice delicate a spațiului muntean față de cele două mari puteri vecine îi sunt atribuite de Țepeluș însuși sultanului, care l-ar fi întrebat: *cum ceri tu să faci pace veșnică cu Ungurii, căci mi-au venit știri de la Ștefan voevod, că Ungurii pornesc asupra țării mele... așa ții credința către mine? ... Dacă nu vor fi adevărate vorbele, ce mi le-a trimis Ștefan Vodă, te voi lăsa și te vei împăca*. Dintr-o astfel de atitudine se poate deduce în mod cert că diplomația lui Basarab cel Tânăr, orientată spre compromisul Creștinătății cu otomanii, se situa, fără echivoc, pe poziții foarte șubrede, fapt dovedit deja, de vreme ce domnul muntean, proaspăt închinat sultanului, declara sașilor sibieni: *sunt în mare nevoie, dar până când voi fi viu (voi fi credincios) domnului ungarilor și părintelui meu Batâr Ștefan (Ștefan Báthory)*⁷³.

O altă mărturie a confirmării lui Țepeluș de către sultan, care îi *dăduse voie*, totuși, să statornicească *pace veșnică* cu Ungaria, datează din februarie-martie 1481, când brașovenii erau asigurați cu tărie: *de turci să n-aveți grijă cât voi fi eu în viață*. Domnul muntean se erija pe de o parte în apărător al Creștinătății, iar pe de altă parte reitera, drept compensație, solicitarea de expulzare a vrăjmașilor săi, făcând referire atât la pretendentul domnesc, Vlad Călugărul, care se adăpostea deja în Ardeal⁷⁴, cât și la fostul suveran muntean, Basarab cel Bătrân, decedat în exilul său transilvan, cândva înainte de 22 decembrie 1480⁷⁵. Domnul ținea să sublinieze, cu același prilej, că motivul încheierii păcii cu turcii n-a fost frica de oponenții săi politici, susținuți în Ardeal, căci *nu pentru nasul lui Laiotă am făcut, ci pentru Creștinătate*⁷⁶. Slujirea intereselor creștine de pe pozițiile subordonării

⁷¹ Andreas Veress, *Acta et epistolae...*, nr. 32, p. 34-35.

⁷² Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 121, 124.

⁷³ Silviu Dragomir, *Documente nouă...*, nr. 8, p. 17-19.

⁷⁴ Vlad Călugărul a stat douăzeci de ani ca pretendent la Sibiu, iar după moartea lui Basarab Laiotă s-a mutat la Brașov. Cf. Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 112.

⁷⁵ La 22 decembrie 1480, Ștefan Báthory, voievodul Transilvaniei, cerea brașovenilor să folosească trupele rămase fără activitate după moartea lui Basarab cel Bătrân. *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CXCIII, p. 107-108.

⁷⁶ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXXIV, p. 165-166.

față de sultan era însă o întreprindere îndoielnică în ochii autorităților transilvane și maghiare, care o puneau inevitabil sub semnul trădării.

Deși Basarab cel Tânăr insistase pentru îmbunătățirea relațiilor cu Transilvania încă din anii 1478-1479, când cerea brașovenilor să trimită *oameni buni, ca să ne-nvoim*⁷⁷, el era perceput deja ca *om al turcilor*, dovadă stând reticența pe care autoritățile ardeleni o arătau față de orice inițiativă a sa. Voievodul Ștefan Báthory recomanda la 14 februarie 1481 brașovenilor să-i transmită domnului muntean că nu vor iniția niciun demers diplomatic în nume propriu și nici nu vor trimite soli în Țara Românească pentru tratative, dimpotrivă, suveranul muntean va trebui să *poarte discuții și să ajungă la o înțelegere* direct cu voievodul Transilvaniei, care la rândul lui avea să-i aducă la cunoștință regelui Ungariei⁷⁸ și să hotărască în aceste probleme împreună cu el. Această delegare a inițiativei diplomatice transilvane spre conducerea voievodatului și a Regatului Ungariei avea rolul de a încetini și chiar bloca demersurile domnului muntean, dar, totodată și de a transmite răspunderea politică în fața unei probleme majore unor factori de decizie cu autoritate maximă. Acelorași brașoveni, voievodul le interzicea, la 27 aprilie 1481, să mai exporte diferite arme în Țara Românească, deoarece le dădeau ajutor *dușmanilor noștri și ai întregii Creștinătăți*. Sașii erau astfel somați să nu mai trimită arme la sud de Carpați, dacă *vreți să evitați propria voastră primejdie*⁷⁹. Afirmția lui Báthory, poate cea mai concludentă în privința imaginii lui Basarab cel Tânăr în mediile transilvane și maghiare, îl situa pe domnul muntean în tabăra otomană, aducându-i poate cea mai gravă acuză, aceea de a fi trădat cauza creștină.

Această atitudine indică foarte clar faptul că autoritățile transilvane și maghiare nu mai aveau deloc încredere în bunele intenții politice ale lui Țepeluș și adoptau în relațiile cu acesta o maximă prudență diplomatică, similară celei preconizate față de otomani, mai ales în condițiile în care la 25 februarie 1481, același Ștefan Báthory anunța conducerea orașului Sibiu despre un posibil atac turcesc al lui Ali-beg asupra Transilvaniei, avertizat fiind de către Ștefan cel Mare, domnul Moldovei⁸⁰. Într-un alt act, emis în aceeași zi de 25 februarie 1481, voievodul prevenea tot pe sibieni să se ferească de *înșelăciunile și trădarea negustorilor munteni*, cu sprijinul cărora Ali-beg putea cuceri orașele săsești Sibiu și Brașov. Recomanda primirea solului muntean Tudor (*Thodor*) logofătul⁸¹, dar în același timp, reținerea lui și pregătirea în expectativă a trupelor ecvestre și pedestre, pentru a putea contracara la nevoie un posibil atac turcesc, venit dinspre Țara Românească. Cerea, de asemenea, să fie informat asupra intențiilor otomane,

⁷⁷ *Ibidem*, nr. CXIV, p. 142-143.

⁷⁸ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CXCVIII, p. 110.

⁷⁹ *Ibidem*, nr. CCV, p. 114.

⁸⁰ *Ibidem*, nr. CXCIX, p. 111.

⁸¹ Logofătul Tudor a mai fost trimis într-o misiune la Brașov, fapt atestat de o scrisoare de recomandare din 16 noiembrie 1481 (1480), emisă tot de către domnul Basarab Țepeluș, în care nu îi mai este amintită dregătoria, ci se face referire doar la *boierul nostru ales*. Transpunerea numelui *Thodor* sau *Thodor* din limba latină în română poate acoperi deopotrivă antroponimele Tudor și Toader.

printr-un schimb de noutăți asupra mișcărilor dușmanului, comunicare cu sașii pe care o garanta prin reciprocitate⁸².

La 11 martie 1481, Ștefan Báthory recomanda sașilor din Sibiu să nu se încreadă în făgăduielile de pace ale lui Basarab Țepeluș, care ar putea oricând năvăli în Ardeal, împreună cu armata otomană ascunsă *în locuri secrete* în Țara Românească, precum îi informase și Ștefan cel Mare pe brașoveni. De aceea, voievodul le sugera sibienilor *veghe continuă și pază*, pentru ca orașele Sibiu și Brașov să nu ajungă în mâinile turcilor⁸³. La 30 aprilie 1481, Báthory îi aducea la cunoștință lui Thomas Altemberger, primarul Sibiului, că *Țepeluș, împreună cu tot poporul și oamenii săi s-a fost adunat la poalele munților, așteptând venirea turcilor*⁸⁴.

Între timp, Ștefan cel Mare, văzând orientarea filo-otomană a lui Țepeluș, a început să sprijine, încă de la începutul lunii februarie 1481, pe pretendentul domnesc Mircea, fiul Călțunei, îndemnându-i pe munteni să-l asculte. Atunci, în mai 1481, Basarab cel Tânăr i-a îndreptat pe turci împotriva Moldovei, pe la Crăciuna, apoi pe Siret spre Lunca Mare, în ținutul Buzăului, participând și el la expediție de partea păgânilor, întocmai precum făcuse nu demult Basarab Laiotă, în anul 1476⁸⁵.

În iunie 1481 însă, Ștefan cel Mare, care se pregătea pentru o nouă invazie a lui Țepeluș și a turcilor, nu a mai așteptat, ci, reînnoindu-și alianța cu Matei Corvin, l-a atacat pe domn la Râmnicul Sărat în Țara Românească, deși făcuse pace între 1479 și 1481 cu sultanul Mehmed al II-lea⁸⁶. A obținut o victorie strălucită în 8 iulie 1481⁸⁷, în urma căreia l-a îndepărtat de pe tron pe Basarab cel Tânăr, acesta refugiindu-se cu trei persoane peste Dunăre⁸⁸. Cronica moldo-germană menționează chiar că bătălia s-ar fi soldat cu uciderea lui Basarab cel Tânăr, fapt care este contrar însă adevărului istoric⁸⁹. La 7 august 1481, Matei Corvin îi comunica deja papei Sixt IV, că Ștefan, voievodul Moldovei și supusul coroanei sale, a intrat în Țara Românească cu o armată puternică și a învins pe Țepeluș, împreună cu *mulțimea dușmanilor*, compusă deopotrivă din valahi și turci. Într-un fel, regele Ungariei își adjudeca pe această cale victoria domnului moldovean asupra necredinciosului Țepeluș⁹⁰, probabil pentru a beneficia în continuare de susținerea papalității în acțiunile sale de politică externă, fie ele și antiotomane.

⁸² Hurmuzaki XV/1..., nr. CC, p. 111-112.

⁸³ *Ibidem*, nr. CCII, p. 112-113.

⁸⁴ *Ibidem*, nr. CCVI, p. 115.

⁸⁵ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 111.

⁸⁶ Mustafa A. Mehmet, *Din raporturile Moldovei cu Imperiul Otoman în a doua jumătate a veacului al XV-lea*, în „Studii. Revistă de Istorie”, nr. 6, an XIII, 1960, p. 173-175; Nicolae Iorga, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, studiu introductiv de Victor Spinei, Iași, 1999, p. 432 (tratatul este datat în 1479 de către Aurel Decei, după un manuscris găsit într-o bibliotecă constantinopolitană).

⁸⁷ *Istoria românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, coord. Ștefan Ștefănescu și Camil Mureșan, București, 2001, p. 387; *Cronica moldo-polonă*, în Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române...*, p. 180; Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 111.

⁸⁸ Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 127.

⁸⁹ *Cronica moldo-germană*, în Ioan Bogdan, *Cronicile slavo-române...*, p. 34.

⁹⁰ Andreas Veress, *Acta et epistolae...*, nr. 34, p. 37.

Domnul muntean a supraviețuit însă luptei, dovadă stând actul emis în 6 august 1481 din Pitești, pentru ca apoi, la 16 noiembrie 1481, să se afle ca suveran în cetatea Bucureștilor, de unde-l recomanda brașovenilor pe trimisul său, Tudor (Thudor), probabil pentru tratative⁹¹. Pentru septembrie-decembrie 1481 i s-a atribuit lui Basarab cel Tânăr, în baza unei scrisori către brașoveni, chiar încheierea unui tratat de pace cu Matei Corvin, regele Ungariei, semnat la o dată anterioară⁹², act care, chiar dacă a existat, nu a avut vremea necesară să intre în vigoare și cu atât mai puțin să influențeze considerabil legăturile politice dintre Țara Românească și Transilvania. În acea vreme, teritoriul muntean era ocupat de trupele moldovenești și transilvane, așa că domnul Țării Românești solicita expulzarea vrăjmașului Vlad Călugăruș, de partea căruia trecuseră între timp mai mulți boieri credincioși de-ai săi. Cucerirea cetății Crăciuna de către trupele lui Ștefan cel Mare, la 10 martie 1482, a coincis cu retragerea lui Țepeluș în Oltenia la 23 martie, la Gherghița, de unde s-a îndreptat spre Glogova, localitate aparținând cumnatului său, unde și-a găsit sfârșitul, ucis de către boierii mehedințeni⁹³.

Legăturile economice ale lui Basarab IV cel Tânăr cu Transilvania și Ungaria n-au avut o intensitate deosebită, așa cum se vede în actele păstrate, care pun accentul mai mult pe precizarea regulilor comerțului și pe soluționarea diferendelor decât pe activitatea negustorească în sine. Aceasta tocmai pentru că vremurile relativ agitate din punct de vedere politico-militar nu permiteau decât desfășurarea unor raporturi comerciale de subzistență, iar nu unele orientate spre câștigul ambelor părți. Era vremea solilor și războaielor, nu a negustorilor.

Raporturile politice ale lui Țepeluș cu autoritățile transilvănene și maghiare au stat sub semnul dificultății de a găsi o cale de mijloc între alianța cu statele creștine și necesitatea subordonării față de sultan, pentru recunoașterea și menținerea în domnie. Țepeluș, așa cum a fost numit domnul, la modul peiorativ, în actele externe⁹⁴, reprezintă acel tip de suveran care luptă pentru recunoașterea legitimității sale politice, contra unor suspiciuni relativ bine întemeiate și a unor pretendenți periculoși. Dincolo de supunerea sa față de turci și de participarea la acțiunile militare anticreștine, totuși, paradoxal, nu i se poate imputa întru totul duplicitatea, cel puțin nu în privința dorinței de pace și de comunicare cu Ardealul și Ungaria. Domnul îi scria lui Ștefan Báthory, în 1478-1479, după ce se închinase sultanului, că

⁹¹ *Hurmuzaki XV/1...*, nr. CCIX, p. 116.

⁹² Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXXV, p. 167-169; *Istoria politicii externe românești în date*, coord. Ion Calafeteanu, București, 2003, p. 35.

⁹³ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare...*, p. 112-113; *Istoria românilor*, vol. IV..., p. 387; Constantin Rezachevici, *Cronologia critică a domnilor...*, p. 127.

⁹⁴ Denominația de Țepeluș poate fi pusă în legătură cu pedeapsa tragerii în țepă, deși nu sunt cunoscute dovezi istorice concrete care s-o ateste pentru acest domn. În documentele în limba latină se evidențiază variante ale numelui lui Țepeluș, în sens peiorativ, care nu apar însă deloc în actele slavo-române: *Cipellus* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXVIII, p. 100), *Cypelys* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CXCVI, p. 109), *Cypelles* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CCV, p. 114; nr. CCVI, p. 115), *Cypellews* (Andreas Veress, *Acta et epistolae...*, nr. 34, p. 37). Pentru apelativul *cel Tânăr*, corespondentele latinești sunt *Iunior* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXVII, p. 99), *Parvus* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXIII, p. 93) și *Minor* (*Hurmuzaki XV/1...*, nr. CLXXVIII, p. 106), având în slavă analogul de *Mlad*.

s-a nevoit...pentru bine, ca să se așeze Creștinătatea, sugerându-le în același timp brașovenilor, în decembrie 1479-ianuarie 1480 că: *aveți nevoie de pace*⁹⁵.

Gândirea politică a celei de-a doua jumătăți a secolului al XV-lea nu era însă pregătită să accepte coexistența a două opțiuni ireconciliabile, nevoia supunerii față de turci și alianța firească cu creștinii, deși Basarab cel Tânăr și le asumase practic pe amândouă. Calea de mijloc a lui Țepeluș conducea însă spre Vlad Călugărul.

ABSTRACT

The aim of the present study is to reconsider and to go deeply into investigation of the relations between Basarab IV the Young and Transylvanian authorities, from two standpoints, reflecting economic and, particularly, political issues. The analysis covers the year 1474 and the period between 1477 and the beginning of 1482, in which took place what the historians named Basarab the Young's fourth reign. This ruler had an inconvenient position between the Hungarian and Ottoman political leader's emphasis to subordinate Walachian space and he did not manage to carry a diplomatic and military middle course, because he was caught in the middle of the political and military conflict between Christendom and the Ottoman world.

Considered to be addicted to the Ottoman state, Țepeluș confronted with a lot of suspicious attitudes from the Transylvanian authorities, who sustained permanently his opponents and undermined almost all his peaceful political initiatives. In fact, Transylvanians and Hungarians did not recognize him as a legitimate ruler, but in fact as an enemy of Christianity. The conflict with Stephen the Great, the Moldavian leader who put him on the Walachian throne in the second place, and, most of all, the military obedience to Ottoman compulsions towards Christians discredited Basarab the Young in front of Transylvanian political authorities, and even in his subjects' eyes, who killed him after all, in order to give place to another leader, sustained by Transylvanian and Hungarian rulers. Basarab Țepeluș had two great problems towards Transylvania: to be politically recognized, with all the diplomatical consequences following from that and to liberate his treasury and his wife from Basarab the Old's and then Stephen Báthory's Transylvanian *captivity*. Basarab the Young was nicknamed "Țepeluș" in external documents, because Basarab the Old, the former Walachian ruler, exiled in Transylvania, and also almost all his political opponents considered, without any concrete historical proves, that he impaled his enemies, like his ancestor on the Walachian throne, Vlad Țepeș, called "Dracula".

⁹⁵ Ioan Bogdan, *Documente...*, nr. CXXVII, p. 157-159; nr. CXXIII, p. 152-154.